קאַפּיטל זעכצן

שאַ, אַ פֿאָלק ווערט געבוירן

די טעג, וואָס איך האָב פֿאַרבראַכט אין חולון, זענען געווען די גליקלעכסטע און ליכטיקסטע טעג פֿון די דריי חדשים, וואָס איך בין געווען אין מדינת-ישראל. אין חולון, אַ נײַ שטעטל, וואָס ליגט אַ דרײַ פֿערטל שעה פֿאָרן פֿון תל-אביב, האָט געוווינט מײַן יוגנט-חבר ביינוש. אַכט און דרײַסיק יאָר האָב איך אים נישט געזען. איך האָב אַביסל זיך געשראָקן זיך צו באַגעגענען מיט אים. איך האָב געטראַכט: עס קאָן דאָך זײַן, אַז איך וועל טרעפֿן אַן עלטערן ייִדן, וואָס איז פֿאַרטון אין זײַנע מיחושים און ווייסט גאָר נישט וועגן דעם קערנדיקן לעבן אַרום אים.

איך האָב אָבער געטראָפֿן מײַן אַלטן חבר ביינוש מיט זײַן אַמאָליקן שאַרפֿן קאָפּ, מיט זײַן הילכיקן געלעכטער, זײַן פֿיינעם הומאָר און דורשט צום לערנען. ווי אַלע ייִדישע אינטעליגענטן פֿון ישראל האָט ער שוין נישט געלייענט קיין ייִדיש זינט ער איז געקומען קיין ארץ-ישראל, אַ קימאַ-לן פֿון פֿינף און צוואַנציק יאָר. אָבער דאָס ייִדיש לשון האָט נאָך געלעבט אין זײַן מויל און אין דעם מויל פֿון זײַן פֿרוי, אויך אַן אַלטע חברה מײַנע. די עלטערע טאָכטער, עכסה, האָט גערעדט נישקשהדיק ייִדיש. דאָס בחורל זיינס, דן, וואָס איז געווען ייִנגער פֿון דער טאָכטער מיט אַכט יאָר, האָט שוין ייִדיש קוים פֿאַרשטאַנען, זײַן אײדעם, זיאָמע, אַ הויכער באַאַמטער אין אויסערן מיניסטעריום, האָט גערעדט ייִדיש פֿלײסיק, אַפֿילו מיט אַ היפּש ביסל העברעיזמען.

מיר פֿלעגן אָפּזיצן שעהען און שעהען אויף דער וועראַנדע, טרינקען טיי, דײַכערן און רעדן. אַרום אונדז זענען געלעגן די זאַמדן פֿון חולון. ווי ווײַט דאָס אויג קאָן כאַפּן זאַמד און זאַמד. אין מיטן דעם זאַמד אַ שמאָלער פּאַס, אויסגע-

פֿלאַסטערט מיט אַספֿאַלט און פֿון ביידע זייטן פֿאַרבויט מיט איין-שטאָקיקע ווייסע ליכטיקע הייזער. לעבן די באַנגאַלאָס — גרינס-גערטנדלעך, בלומען־בייטן און שאָטנדיקע ביימער. הינטער די פּלויטן — אַ טיפֿער, זאַמדיקער מדבר. ס'איז געווען אַן אמתער גייסטיקער פֿאַרגעניגן צו פֿאַרברענגען און רעדן מיט דער משפּחה. זיי האָבן געקאָנט גרינטלעך דאָס יידישע לעבן פֿון ישראל, זענען געווען גוט אָריענטירט אין אַלע פֿראַגעס. זיי זענען געווען הייסע ציוניסטן, פֿאַר־לייקענער פֿון גלות. זיי האָבן אָבער מיך גוט פֿאַרשטאַנען און גוט אויפֿגענומען מיין ספקות און מיין צער. זיי האָבן נישט אָפּגעלייקנט אַ סך באַשולדיקונגען, האָבן נישט געפּרוווט פֿאַרטושן נעגאַטיוון. זיי זענען געווען ערלעכע פֿאַרשטענד־לעכע קענער, נאָר אָפּט האָבן זיי מיינע נעגאַטיוון פֿאַררעכנט ווי פּאָזיטיווע דערשיינונגען.

— וואָס כעסטו זיך — האָט ביינוש, מיין חבר, מיר געענטפֿערט גוטמוטיק — ווען מיר זאָגן: אַ פֿאָלק ווערט געבוירן? אוודאי זענען יידן געווען אַ פֿאָלק איידער אייראָפּע האָט נאָך געוווּסט, אַז מ'דאַרף טראָגן הויזן. אָבער אין משך פֿון צוויי טויזנט יאָר זענען מיר געווען אַן אומנאָרמאַל פֿאָלק, אַ פֿאָלק, וואָס האָט זיך צופֿרידנגעשטעלט מיט אַ מינימום שייכות פֿון זיינע בירגער צו זיין נאַציאָנאַלן לעבן. איצט, נאָך דער גרינדונג פֿון מדינת-ישראל, זענען מיר גע־וואָרן אַ נאָרמאַל פֿאָלק. אין דער בחינה איז אַ פֿאָלק ערשט געבוירן געוואָרן.

— ניין, מיר נעמען נישט אָן, אַז איצט קאָנען יידן אויך זיין אַ פֿאָלק אין גלות. אַמאָל, ווען רעליגיע האָט געשפּילט אַ ראָל, האָט עס געקאָנט געמאָלט זיין. איצט, ווען רעליגיע האָט אויפֿגעהערט צו זיין דער הויפּט-פֿאַקטאָר אין לעבן, קאָנען זיך יידן נישט האַלטן פֿאַר אַ פֿאָלק אויסער מדינת-ישראל. יידיש לעבן האָט אויפֿגעהערט צו זיין שעפֿעריש אין גלות. שעפֿעריש מיין איך נישט צו שרייבן ביכער אָדער מאָלן בילדער. פֿאַראַן אַ טיפֿערע שעפֿערישקייט: איינ־שטעלן אַן אייגן לעבן. איר אין אַמעריקע, וואָס איז איצט די פֿעסטונג פֿון יידישן לעבן, יידישער קולטור, טראַדיציע און לעבנס-שטייגער, איר האָט זיך אינגאַנצן אָפּגעזאָגט פֿון דעם שטעטל. מיר דאָ האָבן צוריק אויפֿגעלעבט דאָס שטעטל. איר אָבער לעבט גיט נאָר פֿיזיש אין שכנות, נאָר אויך גייסטיק. אייער גאַנץ יידיש לעבן איז געוואָרן אַ צוגאָב־לעבן. נישט אומזיסט האָט איר צוגאָב־שולן. אייער טאָג-טעגלעך לעבן מוז זיין אויסגעליידיקט פֿון יידישקייט, דעריבער איז אויך אייער קהלש לעבן אָרעם און בלוטלאָז. ווען נישט מדינת-ישראל האָט איר נישט וואָס צו טון.

— פֿאַרוואָס האָבן אונדזערע קיבוצים און מושבי-עובדים נישט באַאיינ־פֿלוסט די יידן פֿון אַמעריקע און פֿון די איבעריקע טיילן פֿון דער וועלט, אָט ווי חסידות האָט באַאיינפֿלוסט דאָס יידישע לעבן? דער ענטפֿער וועט זיין אפשר

שרעקלעך פאר דיר. ס'איז נישטאָ וועמען צו באאיינפלוסן. אייער גלות־לעבן איז אַזאַ, וואָס וויל האָבן אַ גרינגע יידישקייט, אַ יידישקייט, וואָס זאָל נישט שטערן דעם יחידם באַקוועמלעכקייט. אויף פּראָסט־לשון — דער מענטשן־מאַטעריאַל אין גלות טויג נישט. דער יידישער מענטש האָט פאַרלוירן זיין יידישן איך.

— דו, ווי אַלע יידן, וואָס לעבן אַ סעקולאַר לעבן, דאַרפן דאָך זיין אין זי־בעטן הימל, ווען איר קומט אין אונדזערע יידישע שטעטלעך אַהער. חולון, רעננה, כפר־סבא, רחובות, פתח־תקווה — דאָס זענען דאָך די אַלטע שטעטלעך, נאָר איבערגעבויטע, גייסטיק־באַנייטע. אַוועק זענען די לופט־מענטשן, פאַרשוונדן זענען די חומרות פון שבת און יום־טוב. די יוגנט רייסט זיך נישט צום פרעמדן לעבן, נישטאָ די שרעק פאַר גוי. די חדרים זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין מאָ־דערנע שולן. אוים קאַנטשיק און פאַרשטיקטע צימערן. אויף דעם האָבן מיר דאָך געחלומט.

— דאָס לייזט נישט יידישקייט און די יידן־פּראָגע? פאַר אייך אין גלות טאָקע נישט. פאַר אונדז אָבער לייזט עס ביידע פּראָגעס. אַ פאָלק אויף זיין אייגן לאַנד דאַרף נישט האָבן קיין פאַרוואָס פאַר זיין עקזיסטענץ. און דאָ וועלן מיר אויך נישט האָבן קיין יידן־פּראַגע. זאָג זיך אָפּ פון דעם געדאַנק, אַז יידן זענען אַ וועלט־פאָלק. נעם אָן אונדזער צעשפּרייטונג ווי אַ קללה, וועסטו לייזן ביידע פּראָגעס. אַ טייל וועט קומען צו אונדז, די איבעריקע וועלן פאַרשווינדן. אונטער נאָרמאַלע אומשטענדן וועלן זיי פאַרשווינדן גייסטיק, אַסימילירן זיך. אין אַן עת־צרה וועלן זיי פיזיש פאַרניכטעט ווערן.

— אוודאי לעבט איצט מדינת־ישראל אויפן חשבון פון גלות. דאָס פּלו־צימדיקע פאַרשווינדן פון גלות וואָלט געווען אַ קאַטאַסטראָפע פאַרן ישוב. אָבער עס האַלט נישט דערביי. דאָס פּאַמעלעכע פאַרשווינדן פון גלות איז אַ הילף פאַר אונדז. איר זענט גייסטיק, עקאָנאָמיש און פיזיש גוטע באַמיסטיקונג פאַר אונדז. (ער האָט גענוצט דאָס וואָרט: זבל).

— מיט דיינע טענות קעגן העברעאיש און איבערהויפּט קעגן דער ספרדי־שער אויסשפּראַך ביסטו פולקאָם גערעכט. דאָס רייסט אונדז אָפּ פון כלל־ישראל, פון יידיש־רעדנדיקע טיילן און פון די, וואָס פאַרשטייען אשכנזישן העברעאיש. אָבער ערשטנס, האַלטן מיר זיך פאַר כלל־ישראל. צווייטנס, ווילן מיר זיך בכוונה דערווייטערן פון אַלץ, וואָס שמעקט מיט גלות. דריטנס, דאָס פאָלק האָט נישט געוואָלט קיין יידיש און וויל עס איצט אויך נישט אויפהאַלטן. און לסוף, פאַר־וואָס האָט איר נישט אויפגעשטעלט אַ יידיש־רעדנדיקן דור אין אַמעריקע, וואָס איז איינגעקשנט ווי מיר דאָ מיט העברעאיש? וואָלט געווען אַזאַ דור, וואָלטן מיר זיך געמוזט מיט אים רעכענען. איצט אָבער — געדענק! מיר, עלטערע יידן, האָבן דאָ לאַנג נישט צו זיין.

— איינשרומפּן זיך אויף אַ קליין יידיש שטיקל לאַנד איז אַ נאַציאָנאַלער פּאַרלוסט? מסכים. אָבער ווען דאָס יידישע לעבן אין גלות איז שעפּעריש, שפּרודלט מיט יידיש לעבן, וואָלט דיין טענה געהאַט אַ זין. אָבער איר גייט דאָך אונטער אין גלות. מיר האַלטן, אַז אייער צוגאָב-יידישקייט איז איצט פון קליינעם ווערט. און עס וועט ווערן אַלץ ווייניקער און ווייניקער ווערט. איר שפּייזט זיך נאָך מיט דעם שטעטל. איר לעבט נאָך אויף שיריים. אייערע קינדער, וואָס זענען היפּש אויסגעלייזיקט, וועלן שוין אויך קיין שיריים נישט האָבן. ווילן מיר ראַטעווען וואָס מ׳קאָן. ס׳איז אַביסל קאָמיש, ווען אַ קבצן האַלט זיך „משה גרויס״. איר, די יידישע קוסמיסטן, זענט אין דער בחינה.

מיין חבר ביינוש איז אַ לערער פון מאַטעמאַטיק, און אפילו זומער איז ער פאַרנומען אין די נאָכמיטאָגס. ער גיט פּריוואַטע לעקציעס. די סטודענטן פּלעגן קומען צו אים נאָכמיטאָג אַלע שעה און אַ האַלב. פאַר מיר איז געווען טשיקאַווע זיין הילוך און זיין גאַנצע האַלטונג בשעת די לעקציעס. ער פּלעגט זיין אָנגעטון בלויז אין קורצע „קעקי״-הויזן און אין אַן אונטערשטע העמד און גיין באָרוועס. מיך האָט עס שאָקירט. אָבער דאָרט איז אַזאַ מנהג און קיינער קוקט זיך נישט אום אויף אַזעלכע קלייניקייטן. די פענצטער זענען דאָרטן אַלע מאָל אָפן. איך פלעג זיצן אויף דער וועראַנדע און זיך צוהערן צו די לעקציעס. אַ שטים האָט ער אַ הויכע, אַ הסברה זייער אַ קלאָרע. ער איז אַלעמאָל געווען באַגייסטערט. איך פלעג אים נאָכקוקן דורכן אָפענעם פענצטער. ער פלעג זעלטן זיצן, נאָר שטענדיק אַרומגיין אַהין און צוריק און דערקלערן אויף אויסנווייניק, אויף אַ שנעלן קלאָרן העברעאיש, די שווערסטע געאָמעטרישע פּראָבלעמען, און אפילו טריגאָנאָמעטריע. אין אָנהייב איז מיר געווען שווער נאָכצופאָלגן דאָס העברעאישע לשון. ווען איך האָב זיך צוגעוווינט, בין איך אָפט פאַרכאַפּט געוואָרן פון זיין וווּנדערלעכער הסברה.

דער איידעם האָט געוווּסט, אַז דער שווער איז פאַרנומען די נאָכמיטאָגס, פלעגט ער צוליב מיר אַהיימקומען פריער ווי געוויינלעך פון דעם אויסערן-מיניסטעריום. ער און זיין פרוי זענען געקומען זייער יונג קיין ארץ-ישראל.ביידע האָבן זיך געהאַלטן פאַר סאַברעס. זיי זענען געווען יאָרן אין פּלמ״ח.

ביידע זענען געווען אויסערגעוויינטלעך גוט אינפאָרמירט וועגן דעם גאַנג פון דער לעצטער מלחמה. זייערס אַ פעטער, מיין חברס ווייבס ברודער, איז געווען איינער פון די וויכטיקסטע מלחמה-פירערס. ווען איך האָב פאַרלאָזן דאָס שטעטל, איז ער געווען אַ יינגל פון אַ יאָר צען-עלף. ער איז געקומען קיין ארץ-ישראל, ווען ער איז שוין אַלט געווען צוואַנציק יאָר. ער איז געוואָרן אַ קיבוצניק און האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט מיליטערישע פּראָבלעמען. מען האָט

מיר פון א סך קוועלן איבערגעגעבן, אז ער איז געווען דער „מארך" פון סטראַ־טעגישן שטאַב. ער איז דורך אַ צופאַל דערהרגעט געוואָרן אין די לעצטע טעג פון דער מלחמה. הגם ער איז נישט געווען באַוווּסט דעם ברייטן עולם, זענען די צייטונגען געווען פול מיט זיין טויט. איך האָב דעמאָלט אַ סך געלייענט וועגן אים, אָבער איך האָב קיינמאָל נישט פאַרבונדן דעם פאַרשטאָרבענעם מ. גלאַר־בערמאַן מיט שלמה דעם מנקרס יינגסטן זון. זיאַמע, מיין חברס איידעם, איז געווען גלאָובערמאַנס רעכטע האַנט. עכסה, זיאַמעס פרוי, האָט אויך געהאַט אַ סך מיליטערישע דערפאַרונג.

די נאָכמיטאָגס פלעגן מיר אָפּט ליגן אין דרייען אויפן גראָז, רייכערן און רעדן. איך האָב זיך געוווּנדערט, וואָס אַזעלכע יונגע מענטשן, וואָס זענען געווען אַזוי פיל יאָרן אין דער אַרמיי, האָבן צייט געהאַט אַזוי פיל צו לייענען און לערנען, און זיין אַזוי גוט אינפאָרמירט.

זיי זענען געווען די זעלביקע עקסטרעמע ציוניסטן ווי מיין חבר ביינוש. ער אָבער האָט נאָך געקענט דעם גלות. זיי אָבער האָבן שוין קיין אַנדער לעבן אויסער ארץ־ישראל נישט געקענט. זענען זייערע רייד דעריבער געווען ווייניקער אַבסטראַקט. זיי האָבן מיך אָפּגעפרעגט מיט זייערע דערפאַרונגען, נישט מיט קיין חקירות.

דאָס רעדן פון דעם יונגנמאַן איז געווען מאָדנע רואיק:

— איך פאַרשטיי אייך גאַנץ גוט. איר קוקט אויף אונדז יידן אַנדערש ווי מיר זעען זיך דאָ אַליין. איר זעט יידן ווי אַ וועלט־פאָלק, וואָס איז צעזייט און צעשפּרייט איבער אַלע פיר עקן פון דער וועלט (בארבע כנפות הארץ), און פאַר אייך איז ישראל — נאָך אַ יידישער ישוב. האָט איר טענות צו אונדז, וואָס מיר האָבן אָפּגענייגט פון דעם וועג פון יידישן איינשטעל, פון אַבסטראַקטן יושר. אָבער פאַרגעסט אויף אַ ווײַלע דאָס אַבסטראַקטע יידישע פאָלק. שטעלט זיך פאָר, אַז איר זענט נישט אין אַמעריקע, וווּ איר לעבט רואיק און וווּ אייער לעבן און דאָס לעבן פון אייער משפחה שטייען נישט אין סכנה. שטעלט זיך פאָר, אַז איר זענט דאָ, ווי איך, אַן אַכט־צען יאָר צוריק און איר אַרבעט מיט מיין פעטער אין אַ געהיימען שטאַב. דער שטאַב מוז זיין אַ געהיימער, ווייל מיר זענען אַרומגערינגלט פון צווייערליי שונאים: די אַלטע איינגעזעסענע באַפעלקערונג: און אַן אימפּעריאַליסטישע מאַכט, וואָס הערשט איבערן לאַנד.

— מיר ווייסן, אַז עס וועט קומען צו אַן אַנטשיידנדיקער מלחמה. גרייטן מיר זיך. צוערשט האָבן מיר אָנגעהויבן אויסצומאַפּירן דאָס לאַנד. מיר האָבן געמאַכט אַ טאָפּאָגראַפישע מאַפּע פון יעדן ווינקעלע, פון יעדן בערגעלע, טאָל, שטיין, און אַלץ איז פאַרצייכנט געוואָרן. יעדער אַראַבישער דאָרף איז אויסגע־פאָרשט געוואָרן ביז דער קלענסטער קלייניקייט.

— מיר האָבן אָנגעהויבן אויסצורעכענען: כדי די וועגן צו אונדזערע ישו־בים זאָלן זיין זיכער, דאַרפן מיר איינגעמען די און די דערפער, דאַרפן מיר זיין באַלעבאַטים איבער די און די בערג. די און די וועגן מוזן זיין ביי אונדז אין די הענט. געווער האָבן מיר געהאַט ווייניק, אַמוניציע נאָך ווייניקער. מענטשן האָבן געפעלט. האָבן מיר געדאַרפט אויסרעכענען וואָס מיר קאָנען טון מיט דעם, וואָס מיר האָבן.

— דער פעטער האָט אויסגערעכנט יעדן צוג, יעדע באַוועגונג, יעדע צו־קונפטיקע שלאַכט. דאָס און דאָס דאָרף וועט מען דאַרפן נעמען מיט פינף און צוואַנציק מענטשן. פאַר יענעם דאָרף וועלן זיין גענוג צוואַנציק מענטשן. דעם און דעם באַרג וועלן קאָנען האַלטן פופציק מענטשן.

— מיר, יונגוואַרג, פלעגן זיך דינגען: „מיר מוזן האָבן נאָך פופציק מענטשן, אַז ניט..." איך געדענק ווי דער פעטער פלעגט אונדז אָפט ענטפערן מיט אַ ביטערן שמייכל:

— גערעכט, איר זענט גערעכט. עס וואָלטן געפאַלן אַ סך ווייניקער קרבנות, ווען מיר וואָלטן געהאַט נאָך אַ צען טויזנט יוגנטלעכע און אַרטילעריע און שווערע מאַשין־ביקסן. נאָך בעסער וואָלט געווען, ווען מיר האָבן אַ לופט־פלאָט. אָבער מיר האָבן נישט די אַלע זאַכן. אָט פאַר דעם שטיקל אַרבעט, וואָס איך האָב דאָ אָנגעצייכנט, קאָנען מיר זיך נישט פאַרגינען מער ווי צוויי און צוואַנ־ציק מענטשן.

— צענדליקער פלענער האָבן מיר אויסגעאַרבעט, און יעדער פלאַן האָט געהאַט דריי אַלטערנאַטיווע פלענער. אַז די מלחמה מיט די אַראַבער האָט אויס־געבראָכן, האָבן מיר זיך באַנוצט מיט דעם פעטערס פלענער, אָפט אפילו נישט מאָדיפיצירט. ווען מיר האָבן געשיקט אַ גרופע בחורים און מיידלעך איינצונעמען אַ דאָרף אָדער אַ באַרג האָבן מיר געזאָגט:

— איר זענט צוואַנציק אין צאָל. נאָט, דאָס איז אייער אַמוניציע. איר דאַרפט נעמען דאָס און דאָס דאָרף. איר דאַרפט פאַרנעמען דעם און דעם באַרג. און זיי האָבן געוווּסט, וואָס דאָס מיינט: קומען צוריק מיט ליידיקן קאָנט איר נישט. נעמט איין, אַז נישט קומט נישט צוריק. זענען זיי געגאַנגען. זיי האָבן איינגענומען. אַ סך זענען צוריק נישט געקומען. אָפט איז אַ גאַנצע גרופע „פאַר־פאַלן" געוואָרן.

— נו, האָט איר טענות, אַז עס איז נישט רעכט צו באַזיגן אַ לאַנד מיט דער שווערד. איר האָט טענות, אַז מיר זענען לכתחילה געקומען צו ווערן די מערהייט אין לאַנד, און דאָס מיינט באַזיגן אויב נויטיק. נו, זאָל זיין אַז איר זענט גערעכט. איז וואָס זאָלן מיר געווען זאָגן צו די אַראַבער בשעת דער מל־

חמה: קומט און טרייבט אונדז אריין אין ים? קומט און צעפערטלט אונדז?

— אייערע טענות וועגן יידיש זענען פאר מיין שווער טענות. מיר האָבן דאָ גענוג צרות אָן צוויי שפּראַכן. עס פעלט אונדז מער נישט ווי איינצופירן דאָ יידישע שולן. מיר האָבן שוין אַלץ איינס פיר־פינף מינים שולן. אַלע האָבן שולן — די פרומע, די אַלגעמיינע ציוניסטן, די מפ״י און די מפ״ם. קיין נאַציאָנאַלע פּאָלקס שול האָבן מיר נישט, אָבער אמווייניקסטן האָבן אַלע שולן איין געמיינ־שאַפטלעכע שפּראַך. דאַרף מען נאָך גרינדן יידישע שולן, וועט די שמחה זיין פּארפול.

— די אַראַבער פראַגע. ווען מיר זאָלן אָננעמען דעם אַבסטראַקטן יושר און זיי צוריק אַריינלאָזן, וועט ווערן דער אמתער כאַאָס. די כרמים זייערע זענען פּאַרדאַרט, די פּרדסים זענען נאָך אַ יאָר נישט באַוואַסערן גאָר נישט ווערט. די הייזער זענען טיילווייז פאַרנומען און טיילווייז חרוב. עס איז אַ סך גרינגער צו באַזעצן די אַראַבער צווישן די אַראַבישע פעלקער, איידער זיי צו באַזעצן דאָ ביי אונדז.

— איר וועט אויף מיר נישט ברוגז זיין, אויב מיינע רייד וועלן קלינגען צו שאַרפלעך. איר האָט אָבער געזען וואָס פאַר אַ שווער לעבן מיר לעבן דאָ. ווען איר אין אַמעריקע וואָלט געוואָלט לעבן אַזאַ שווער לעבן ווי מיר דאָ, וואָלט איר גרינג געקאָנט איבערבויען אייער אייגן לעבן ווי מיר האָבן דאָ געטון. איר האָט אָבער אויף דעם קיין כוח נישט. אַלץ וואָס אייך סטייעט איז אַביסעלע כוח צו געבן געלט. זעט איר דעם תהום פון אַסימילאַציע און איר ווילט, אַז מיר זאָלן אייך ראַטעווען. פאַר די יידישיסטן זאָלן מיר דאָ אויפלעבן יידיש, פאַר די פרומע — אויפלעבן פרומקייט, פאַר די עטיקער — אָנהאַלטן יידישע עטיק. מיר האָבן אונדזערע אייגענע דאגות. מיר דאַרפן זיך פאַרזיכערן סטראַטעגיש מיט אַ גרוי־סער באַפעלקערונג. מיר דאַרפן פאַרשטאַרקן אונדזער עקאָנאָמיע. מיר דאַרפן באַזעצן דאָס לאַנד. אַליין איז עס אונדז שווער. ווילן מיר אויסנוצן אייער כוח פאַר אונדז. ס'איז אַ פראַגע ווער וועמען עס וועט אויסנוצן. איך האַלט, אַז מיר וועלן זיגן. ערשטנס, זענען מיר בעסער אָרגאַניזירט, און צווייטנס, זענען מיר גרייט אויף קרבנות. איר, אין גלות, זענט פאַרמשפּט צו זיין בלויז באַמיסטיקונג פאַר מדינת־ישראל. ס'וועט אייך נישט העלפן.

מיר זענען געלעגן אויפן גראָז, לעבן אַ בלומען-בייט. אַנטקעגן אונדז, דורך די קוסטעס, האָט זיך געזען דער ליידיקער שטח פון טיפן זאַמד. גלייך ביים שאַ־סיי זענען געווען אָנגעלייגט גאַנצע קופּעס אָפּגעשניטענע צווייגן און אויסגע־וואָרצלטע קליינע ביימלעך. זיאַמע האָט מיר אָנגעוויזן:

— זעט, ווי פאַרנומען מיר זענען. אָט נעמט חולון. מיט עטלעכע קורצע יאָר צוריק איז דאָ געווען אַ וויסטעניש. זאַמד. זאַמד ווי ביים ברעג ים, ווו אַ

מענטשלעכער פוס האט נישט באטראטן הונדערטער יארן. זענען מיר געקומען און האבן אפגעקויפט די וויסטעניש פאר גוט געלט. די אראבער האבן גע־קוועטשט מיט די פלייצעס: די יידן זענען משוגע געווארן. מיר האבן אבער גע־ווסט וואס מיר טוען. מיר האבן געוואלט א גרויסן שטח פאר פארשטעטלעך לעבן תל־אביב. דא, אויף דעם זאמד, האבן מיר אויסגעבויט צוויי פארשטעט־לעך: חולון א׳ און חולון ב׳, און געמאכט לעבן ברעג־ים א גאנצע פארוויילונגס־קאלאניע. פאר דער מלחמה זענען די זאמדן געווען אן אידעאל ארט אויסצו־פרוון היימיש־געמאכט געווער.

— אבער בויען אין ארץ־ישראל איז קיינמאל נישט קיין גרינגער ענין. נאכן אפזיין דא א פאר יאר האבן מיר זיך ארומגעזען, אז זאמד גיט זיך נישט אזוי גרינג אונטער צו ציוויליזאציע. אונדזערע גערטנדלעך, אונדזערע ביימער און אונדזערע הייזער האבן אנגעהויבן פארשאטן צו ווערן פון דעם זאמד. האבן מיר אנגעהויבן פלאנצן פארקן. מיר האבן אבער אויסגעפונען, אז עס איז נישט גרינג צו פארפלאנצן פארקן אויף זאמד. איר פארפלאנצט יונגע ביימעלעך און איידער זיי וואקסן אוים ווערן זיי פארשאטן. האבן מיר זיך אויסגעלערנט, אז לעבן די יונגע ביימלעך דארפן מיר ארייננגראבן טויטע גראבע צווייגן, כדי צו פארהיטן די יונגע ביימלעך. דאס קאסט געלט און נעמט אוועק צייט. מיר האבן נישט קיין איבעריק געלט, און צייט דארפן מיר פאר הונדערטער אנדערע זאכן. מיר האבן אבער געמוזט האבן פארשטעטלעך צו תל־אביב, איר פארשטייט?

יענע נאכט זענען מיר געזעסן אויף דער וועראנדע. נאכן עסן איז דאס יונגע פארל מיטן בחורל אוועק זען א פילם. מיר, די דריי אלטע, זענען געבליבן זיצן און האבן געשמועסט. מיר האבן זיך דערמאנט אמאליקע יארן:

— געדענקסט, שלמה, א זומער בייטאג אין וואלד, טיף אין דובניק, האבן מיר געמאכט א ביידל פון צווייגן און מיר זענען דארטן אפגעלעגן א גאנצן טאג. מיר האבן יענעם נאכמיטאג זיך אויסגעלערנט „מתי מדבר” פון ביאליקן אויף אויסנווייניק.

איך האב זיך דערמאנט און האב אויף שפאס אנגעהויבן ציטירן; איך האב אפגעציטירט א דריי־פיר שורות און זיך פארהאקט. ביינוש האט אויפגע־כאפט ווייטער, אבער ער איז אויך געבליבן שטיין נאך עטלעכע שורות. א יונגע שטים פון דעם שכנישן הויז האט אנגעהויבן ציטירן די ווייטערדיקע שורות. מיר האבן זיך א ווײַלע צוגעהערט. דערנאך האט ביינוש אויסגערופן:

— עי, זבולון, דו נארסט אונדז! דו לייענסט פון בוך!

דאס ייִנגל איז ארוים אויף זיין וועראנדע, וואס איז געווען אפגעטיילט פון אונדז א זעקס פוס, און האט ערנסט געזאגט:

— איך קען עס אינגאנצן אויף אויסנווייניק. איר ווילט הערן?

— נו, איך גלויב דיר.

— אָבער דער אַמעריקאַנער — האָט דאָס יינגל אָנגעוויזן אויף מיר — האָט ציטירט דאָס ליד ווי אַן אויסלענדער, ווי אַ גוי, וואָס האָט זיך אויסגעלערנט העברעאיש.

ביינוש האָט זיך צעלאַכט:

— שוטה, ווען אַ גוי לערנט זיך אויס עברית, לערנט ער זיך אויס די ריכטיקע הברה, אָבער אַ ייִד, וואָס קען עברית פון געבוירן אָן, רעדט ער נישט ווי אַ סאַברע.

דעם יינגלס רייד האָבן איבערגעהאַקט אונדזער פּריילעכקייט. ס'איז געווען אַ וווּנדערלעכע לבנה־נאַכט. לינקס פון אונדז זענען געשטאַנען איינגעגראָבן אין זאַמד די טויטע אָפּגעהאַקטע צווייגן לעבן די יונגע ביימלעך, וואָס האָבן אויסגעזען ווי הויכע דיקע גראָזן. רעכטס איז געלעגן אַ ים זאַמד, נאַקעט אָן אַ פּינטעלע, און האָט געגלאַנצט מיט זיין ווייסקייט אין דער נאַכט.

ביינוש האָט גערעדט שטיל, גאָר נישט ווי זיין שטייגער:

— איך ווייס, ס'איז דיר דאָ זייער שווער. ס'איז דיר נישט גוט. דו ביסט געקומען אין יידן־לאַנד און פילסט זיך נישט ווי אין דער היים. מען האַלט דיך פאַר אַ שטיקל פרעמדן. דיך, וואָס דו ביסט איינגעוואָרצלט אין יידישן לעבן, רופט מען: גלות־ייד, אַמעריקאַנער ייד מיט אַ שלעכטן עברית־אַקצענט. מען האַלט אין איין סטראַשען דיך מיט אַ היטלער. אָבער דו האָסט דאָך אַליין געזאָגט, אַז מדינת־ישראל איז אַן איבערבראָך אין דער יידישער געשיכטע. דו זעסט דאָ אַנדערע יידן, ווי די וואָס דו ביסט געוווינט צו זען. יידן איינגעוואָרצלטע אין אַן אייגענעם לאַנד, יידן, וואָס האַלטן אַ ביקס אין דער האַנט, יידן וואָס פאַרלאָזן זיך נישט אויף חסדים, נישט אויפן חסד פון פעלקער און נישט אויפן חסד פון געשיכטע, און נישט אויפן חסד פון גאָט, נאָר אויף זיך אַליין. גלייב מיר, אָפּט זענען מיר אויך אַ סך זאַכן נישט צום האַרצן. אָבער פון ווען אָן דאַרף אַן עלטערער ייד זיין אינגאַנצן צופרידן?

—יאָ, אַ פאָלק ווערט געבוירן! ס'איז אביסל מאָדנע און פּריקרע עס צו זאָגן וועגן אונדז יידן. ס'איז אָבער פאָרט אמת. ס'וועט אויפקומען אינגאַנצן אַ ניי, אַנדערש יידיש פאָלק. אַ סך וועגדט זיך אָן דיר און אָן דיין גלייכן אין גלות. וועט אייך דאַרטן געלינגען ציען ווייטער דעם פאָדעם פון אַלטער יידישקייט, און וועלן די גויים נישט ווערן קיין גרעסערע רשעים ווי זיי זענען איצט, וועט דאָס יונגע, נייע יידישע פאָלק נישט זיין אַזוי האָפּערדיק, חוצפּהדיק און אַנדערש. אויב אָבער אייך וועט עס נישט געלינגען — און איך, ווי אַן אַלטער

ציוניסט, גלויב נישט, אז עס וועט אייך געלינגען מאכן דעם גלות אנדערש
— זאג איך דיר: מאך שלום מיטן גורל. שריי נישט. עס וועט דיר נישט העלפן. שא, שטיל, א פאלק ווערט געבוירן!

איך האב זיך אויפגעשטעלט און אוועקגעלייגט מיין האנט אויף זיין אקסל, און געזאגט:

— דו ווייסט, ביינוש, דו האסט דאך אין דער יוגנט געשריבן לידער. אויף דער עלטער ביסטו גאר געווארן א מאטעמאטיקער. אבער דאך איז אין דיר געבליבן א לחלוחית פון א פאעט.

די יונגע חברה איז צוריקגעקומען פון דעם קינא. זיי האבן געזען ווי מיר זיצן שטיל, און זיאמע האט אנגעהויבן שפאסן:

— זע נאר, ווי די אלטע זיצן פארחלומט. מסתמא זיך דערמאנט ווי זיי זענען געווען יונג און האבן געהאט פולע קעפ האר.

די באלעבאסטע האט סערווירט טיי. אזעלכע טעג און נעכט האב איך פארבראכט אין חולון.